

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14928895>

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIDA IJODIY MASHQLARDAN FOYDALANISH

Mardonova Nozima,

Nizomiy nomidagi TDPU, 3-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: **Sh.U.Sariyev,**

Nizomiy nomidagi TDPU, “Boshlang‘ich ta’limda ona tili va uni o‘qitish metodikasi” kafedrasida dotsenti, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarga ona tili darslarini samarali va qiziqarli tashkil etishda qo‘llaniladigan bir qancha ijodiy mashqlar va ulardan foydalanishning ahamiyati haqida so‘z yuritilgan.*

***Kalit so‘zlar:** ta’lim, savodxonlik, yozma va og‘zaki nutq, usul, ta’lim metodikasi, o‘yinli mashqlar, kreativ yondashuv, pedagogik texnologiyalar.*

***Аннотация.** В этой статье рассказывается о некоторых творческих упражнениях и важности их использования для организации эффективных и интересных уроков родного языка в начальных классах.*

***Ключевые слова:** образование, грамотность, письменная и устная речь, метод, методика обучения, игровые упражнения, творческий подход, педагогические технологии.*

***Annotation.** This article talks about some creative activities and the importance of using them to create effective and interesting mother tongue lessons in primary classes.*

***Key words:** education, literacy, written and oral speech, method, teaching methods, game exercises, creative approach, pedagogical technologies.*

Ma'lumki, qadimdan yosh avlod ta'lim-tarbiyasiga eng dolzarb masala sifatida qaralgan. Bugungi kunga kelib ham yosh avlodning ta'lim-tarbiyasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Yurtning kelajagi bo'lmish farzandlarni bilimli, tarbiyali va har tomonlama barkamol qilib tarbiyalash doimo diqqat markazida bo'lishi lozim. Bu dolzarb masala yuzasidan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ham alohida ta'kidlab, "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida "Tarbiya" fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorda ham yoshlarning odob-axloqi, bilimiga alohida to'xtalib bunday deganlar: "Bizni hamisha o'ylantirib keladigan yana bir muhim masala – bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurish-turishi, bir so'z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog'liq. Bu zamon shiddat bilan o'zgaryapti. Bu o'zgarishlarni hammadan ham ko'proq his etadigan kim – yoshlar. Mayli, yoshlar o'z davrining talablari bilan uyg'un bo'lsin. Lekin ayni paytda o'zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug' zotlarning avlodimiz, degan da'vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o'zligiga sodiq qolishiga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan [1].

Darhaqiqat, bolaga uning yoshlik davridan boshlab bilim berish g'oyat muhim. Shunday ekan, bunday mas'uliyatli vazifaning asosiy qahramonlari deya boshlang'ich sinf o'qituvchilarini olsak, yanglishmagan bo'lamiz. Chunki ushbu davrda bola kunining eng ko'p vaqtini maktabda, ya'ni o'qituvchisi bilan birgalikda o'tkazadi. Aynan shu o'qituvchi unga hayoti davomida zarur bo'ladigan tarbiya va tayanch bilimlarni o'rgatadi. Matematika, o'qish savodxonligi va ona tili fanlari shular jumlasidandir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun "Ona tili" g'oyat kerakli fanlardandir. Chunki bu fan bola ilk tili chiqqan davrdan boshlab uning hayotiga chambarchas bog'langandir. Shunday bo'lsa-da, uni yanada chuqurroq o'rgatish ustozlar zimmasidagi vazifadir. Ona tilini tushuntirish uchun ham o'qituvchiga darslik, metodik qo'llanmalar va tavsiyalar ham kerak bo'ladi.

“Boshlang‘ich sinflarda ona tili darslari bolaning nutqiy, yozma va fikrlash qobiliyatlarini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Ushbu davrda samarali mashqlardan foydalanish bolalarning lug‘at boyligini kengaytirish, savodxonligini oshirish va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi” [2].

Boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarini o‘rgatish davomida o‘quvchilar harflarni taniydilar, so‘z va gaplarni tuzishni o‘rganadilar, imlo qoidalarini ham o‘zlashtira boshlaydilar. Bolalar to‘g‘ri talaffuz qilishni o‘rganadilar, o‘z fikrlarini to‘liq, mantiqiy va tushunarli bayon etish ko‘nikmalarini ham egallaydilar. Shu bilan birga, ona tilining me‘yorlarini o‘rganish orqali kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishlarni oshirishga ham erishish mumkin.

Boshlang‘ich sinflar uchun ona tilidan mashqlar quyidagi asosiy guruhlariga ajratiladi:

- savodxonlikni oshirishga qaratilgan mashqlar;
- so‘zlarni bo‘g‘inga bo‘lib yozish mashqlari;
- to‘g‘ri va noto‘g‘ri yozilgan so‘zlarni farqlash mashqlari;
- berilgan so‘zlarning to‘g‘ri yozilishini tekshirish va hok.

Bu turdagi mashqlar bolaning yozma savodxonligini oshirishda muhim ahamiyatga ega [3].

Shuni ta’kidlash kerakki, boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘qituvchilar ijodiy mashqlardan unumli foydalanish juda yaxshi samara beradi. Quyida shu turdagi mashq namunalarini keltiramiz.

1-mashq.

Quyida berilgan rasmlarning har biri uchun mos bo‘lgan sifatlarni to‘g‘ri tanlab, jadvalga joylashtiring. Har bir fasl haqida bittadan gap tuzing.

Bahor	Yoz	Kuz	Qish

Foydalanish uchun soʻzlar: yorqin, issiq, salqin, sovuq, iliq, quyoshli, serhosil, qorli, rang-barang, lazzatli, yomgʻirli, oppoq, nafis, sermeva, xazonli, qahraton.

2-mashq.

Berilgan sheʼrni oʻqing va daftaringizga koʻchiring. Sifatlarini aniqlab, tagiga chizing. Sheʼrni uyda yod oling.

CHUMOLI

Mehnatingga qoyil qolaman,
 Gʻayratingdan oʻrnak olaman.
 Sendek ixcham, epchil boʻlaman,
 Nimjon emas, boʻlaman chaqqon,
 Chumolijon, ey, chumolijon!

Aslida sen jonzot qiroli -
 Tinmaysan hech dehqon misoli.
 Do‘stlashaylik, kel, ey chumoli,
 Menga yoqib qolding sen chunon,
 Chumolijon, ey, chumolijon!

Qachon ko‘rsam, ahil-u inoq,
 Hashar qilib yasharlar har choq.
 Odamlarga o‘xshaydi ko‘proq,
 Goh kuzatib, goh kutar mehmon-
 Chumolijon, ey, chumolijon!

❖ She’rdagi sifatlarning o‘zaro qarama-qarshi ma’nolarini bir-biriga chiziqalar yordamida birlashtiring.

Ixcham	Og‘ir
Epchil	Noahil
Nimjon	Sust
Chaqqon	Beso‘naqay
Ahil	Noittifoq
Inoq	Baquvvat

3-mashq.

Jadvalda berilgan sifatlar bilan qo'llash mumkin bo'lgan otlarni chiziqlar yordamida birlashtiring va ular ishtirokida matn tuzing.

Baland	Olma
Chiroyli	Ifor
Chuqur	Daraxt
Katta	Shoir
Shirin	Shamol
Buyuk	Qiz
Xushbo'y	Quduq
Qattiq	Bino

4-mashq.

Ertakni o'qing, undagi sifatlarni topib, tahlil qiling va daftaringizga yozing. Har bir hayvonga xos bo'lgan ta'riflarni yozing va uni muhokama qiling.

Haqiqiy do'stlik

Bir vaqtlar, katta bir o'rmonning chekkasida, bir necha hayvonlar birgalikda yashar edi. Ular bir-biriga yordam berib, tinch va baxtli hayot kechirishardi. O'rmonning eng go'zal joyida, bir dala qushi, bir tulki, bir sher va bir quyon yashardi. Har biri o'zining ustunliklariga ega edi, lekin ular hech qachon bir-birlariga zarar bermasdi.

Bir kuni, o'rmonda katta yovuz bir bo'ri paydo bo'ldi. U juda ochko'z va hiylanayrangkor edi. Bo'ri hayvonlarni qo'rqitib, ularni ov qilishni boshladi. O'rmon hayvonlari bir-birini ogohlantirib, bo'ridan qanday qutulishni o'ylashdi. Quyon, juda tez va o'zgaruvchan bo'lib, o'rmon ichida boshqalardan tezroq yugurishni bilardi. U tulkiga murojaat qilib, debdi:

- Men juda tez yuguraman, bo'ri menga yetolmaydi. Agar siz yordam bersangiz, uni o'zini aldash orqali tuzoqqa tushuraylik.

Tulki esa juda aqlli va hiylanayrangkor edi. U bo'ri haqida yaxshi o'ylab, shunday debdi:

- Bo'ri men bilan yuzma-yuz kelganida, uni aldash oson bo'ladi. Men unga ov qilish uchun boshqa bir o'rmon hayvonini ko'rsataman, shunda u ularni quvib ketadi.

Sher esa kuchli va jasur edi. U ham qo'shilishni taklif qildi:

- Men bo'ri bilan kurashishga tayyorman. Agar u bizga hujum qilsa, men unga qarshi turaman.

Hayvonlar o'zaro kelishib, bo'ri bilan qanday kurashish bo'yicha reja tuzdilar. Quyon bo'ri ta'qibga tushganida uni chalg'itdi. Tulki esa bo'riga o'rgatgan hiylanayrangi bilan uni yutdi. Nihoyat, sher bo'rini qo'lga kiritdi va o'rmon hayvonlari uni xavfsiz tarzda o'z hududidan haydab chiqarishdi. O'rmondagi barcha hayvonlar bu kurashdan keyin bir-birlariga yanada yaqinlashdi. Ular birgalikda yashashni, o'zaro yordam berishni va bir-birlarini hurmat qilishni o'rganibdilar. O'rmon yana tinch va osoyishta bo'libdi, hayvonlar bir-biriga do'st bo'lib yashashibdi.

Savol-topshiriqlar:

1. Sizningcha, quyida berilgan maqollardan aynan qaysi biri ertak mazmuniga mos keladi:

Do 'st achitib gapiradi, dushman kuldirib.

Kuch birlikda.

Mehnatning tagi rohat.

2. Ertakdan qanday xulosa chiqardingiz?

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash mumkinki, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'rgatiladigan har bir fan uning ilk tayanch bilimlari hisoblanadi. Shunday ekan, har bir fan ular uchun kerak. Ammo shuni ham unutmaslik kerakki, faqatgina nazariy bilimlarga tayangan holda berilgan bilimlar kichik yoshdagi o'quvchilarni juda tez zeriktiradi hamda ularning ilm olishga bo'lgan ishtiyoqlarining so'nishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun boshlang'ich sinf o'qituvchilari oldidagi eng ustuvor vazifalardan biri shuki, dars jarayonini samarali tashkil etish, amaliy ishlarni va mashqlarni o'z o'rnida qo'llab borishdir. Ayniqsa, ona tili darslarida qiziqarli mashqlarni taqdim etib, o'quvchilarning bilimlarini va ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirish mumkin.

“Boshlang'ich sinf ona tili darslari o'quvchilarning savodxonligi, mantiqiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi”[4].

Ona tili darslari faqatgina to'g'ri yozish, grammatika, imlo qoidalarini o'rgatibgina qolmay, bolalarga o'z fikrlarini mustaqil bayon etish, odamlar bilan erkin muloqot qilish va mustaqil fikrlash hamda tafakkur qilish imkoniyatini yaratadi.

Shunday qilib, boshlang'ich sinflarda ona tili fanini to'g'ri va samarali o'qitish nafaqat savodli, balki ijodiy fikrlaydigan, muloqotga tayyor va bilimga chanqoq shaxslarni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Zamonaviy ta'lim jarayonida bunday darslarning ahamiyati ortib bormoqda, shu sababli o'qituvchilarning metodik yondashuvlarini takomillashtirish va ilg'or tajribalarni joriy etish muhim sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida “Tarbiya” fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. – T.: 2020-yil.
2. Mahmudov N., Rasulov A. Ona tili va adabiyot o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Karimova D. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun innovatsion ta’lim metodlari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.
4. Yo‘ldoshev B. Boshlang‘ich ta’limda ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent: Fan, 2020.
5. To‘xtayev R. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun til o‘rgatishning samarali usullari. Buxoro: Yangi asr avlodi, 2023.
6. K.Qosimova, Safo Matchonov, Xolida G‘ulomova, Sharofat Yo‘ldosheva, Sharafjon Sariyev. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent, “Methodist” nashriyoti, 2024.
7. Sh.Sariyev. Boshlang‘ich sinf o‘qish savodxonligi darslarini 4 “K” modeli asosida tashkil etish usullari // “Boshlang‘ich ta’lim mazmunini takomillashtirish: o‘quv dasturi – o‘qituvchi – baholash” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – Buxoro: 2023-yil 19-oktabr.